

נשים בתנ"ך בראי החסידות – שיעור 10

בלהה זלפה, תמנע – מקורות

ספר בראשית, כט-ל

ל (א) ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב ותקנא רחל באחיה ותאמר אל יעקב הבה לי בנים ואם אין מטה אנכי: (ב) ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התיחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן: (ג) ותאמר הנה אמת בלהה בא אליה ותלד על ברפי ואבנה גם אנכי ממנה: (ד) ותתן לו את בלהה שפחתה לאשה ויבא אליה יעקב: (ה) ותהר בלהה ותלד ליעקב בן: (ו) ותאמר רחל דנני אלהים וגם שמע בקלי ויתן לי בן על בן קראת שמו דן: (ז) ותהר עוד ותלד בלהה שפחת רחל בן שני ליעקב: (ח) ותאמר רחל נפתולי אלהים נפתלתי עם אחתי גם יכלתי ותקרא שמו נפתלי: (ט) ותרא לאה כי עמדה מלדת ותקח את זלפה שפחתה ותתן אותה ליעקב לאשה: (י) ותלד זלפה שפחת לאה ליעקב בן: (יא) ותאמר לאה בגד \ {בא גד} ותקרא את שמו גד: (יב) ותלד זלפה שפחת לאה בן שני ליעקב: (יג) ותאמר לאה באשרי כי אשרוני בנות ותקרא את שמו אשר:

ספר בראשית פרק לה

(כב) ויהי בשפן ישראל בארץ ההוא וילך ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל ויהיו בני יעקב שנים עשר: רש"י: וישכב - (שבת נה) מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאלו שכבה ולמה בלבל וחלל יצועיו שכשמתה רחל נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדיר באהל רחל ולא בשאר אהלים ונתנה באהל בלהה בא ראובן ותבע עלבון אמו אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי לכן בלבל:

ספר בראשית פרק לו

(ב) אלה תלדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היתה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם:

* * *

פרקי דרבי אליעזר פרק לה

לבן לקח את שתי שפחותיו ונתן לשתי בנותיו. וכי שפחותיו היו, והלא בנותיו היו! אלא מבנותיו של אדם מפלגש נקראו שפחות, שנ' "ויתן לבן לרחל בתו".

מדרש תנחומא וישב פרק ז

...יוסף לא הגיעוהו כל אותן הצרות אלא על לשון הרע שספר על אחיו, שנאמר "ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם". ומה אמר לו? רבנן אמרי, אמר לאביו שהן נוהגין בבני בלהה וזלפה מנהג עבדים וקורין אותן עבדים, ואני נוהג בהן מנהג אחוה, שנאמר "והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה" וגו'...

מדרש רבה בראשית פרשה פד פסקה יא

ויחלום עוד חלום אחר וגו' בשעה שאמר יוסף והנה השמש והירח... עמד ויספר אל אביו ואל אחיו ויגער בו אביו... ויאמר לו, מה החלום הזה אשר חלמת... הבוא נבוא אני ואחיך ניחא, שמא אני ואמך?! והלא אמך כבר מתה, ואת אומר אני ואמך ואחיך! ולא היה יעקב אבינו יודע שהדברים מגיעים לבלהה שפחת רחל שגדלתו כאמו:

רש"י על בראשית פרק ל פסוק י

ותלד זלפה - בכולן נאמר הריון חוץ מזלפה, לפי שהיתה בחורה מכולן ותינוקת בשנים ואין הריון ניכר בה. וכדי לרמות ליעקב נתנה לבן ללאה שלא יבין שמכניסין לו את לאה שכך מנהגן ליתן שפחה הגדולה לגדולה והקטנה לקטנה:

מדרש זוטא שיר השירים פרשה א

לאה זלפה ראויות לעשו ורחל ובלהה ראויות ליעקב...

* * *

ספר מלכים א פרק ו

(ז) והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות והגרון כל פלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו:

משנה מסכת מדות פרק ג

(ד) אחד אבני הכבש ואחד אבני המזבח מבקעת בית כרם. וחופרין למשה מהבתולה, ומביאים משם אבנים שלמות, שלא הונף עליהם ברזל, שהברזל פוסל בנגיעה. ובפגימה לכל דבר... לא היו סדין אותן בכפיס של ברזל, שמא יגע ויפסול, שהברזל נכרא לקצר ימיו של אדם, והמזבח נכרא להאריך ימיו של אדם, אינו בדין שיונף המקצר על המאריך:

מדרש רבה שמות פרשה לה פסקה ה

(ה) ד"א ועשית את הקרשים מה כתיב למעלה וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת זהב זו בבל... כסף זו מדי... נחושת זו יון... אבל ברזל אין כתיב כאן, לא במקדש ולא במשכן. למה? שנמשל בו אדום שהחריבו בית המקדש...

ספר משלי פרק ל

(כא) תחת שלוש רגזה ארץ ותחת ארבע לא תוכל שאת: (כב) תחת עבד פי ימלוך ונבל פי ישבע לחם: (כג) תחת שנואה פי תבעל ושפחה פי תירש גברתה:

תלמוד בבלי מסכת תענית דף ד/א

ואמר רב אשי, כל תלמיד חכם שאינו קשה כברזל אינו תלמיד חכם, שנאמר "וכפטיש יפצץ סלע" אמר ליה רבי אבא לרב אשי, אתון מהתם מתניתו לה, אנן מהכא מתנינן לה [אתם משם לומדים זאת, אנו מכאן לומדים זאת], דכתיב "ארץ אשר אבניה ברזל" אל תקרי אבניה אלא בוניה.

ספר דברי הימים א פרק כט

(ז) ויתנו לעבודת בית האלהים זהב כפריים חמשת אלפים ואתרפנים רבו וכסף כפריים עשרת אלפים ונחשת רבו ושמונת אלפים כפריים וברזל מאה אלף כפריים:

* * *

ר' נתן, ספר ליקוטי הלכות - הלכות השכמת הבוקר הלכה ד, י

... וזה בחינת (בראשית לז) וישב יעקב בארץ מגורי אביו. ודרשו רבותינו זכרונם לברכה (מדרש רבה) שהיה מגיר גרים, (כמובא בדבריו ז"ל ח"א סימן רכ"ח). וזה (שם), "אלה תולדות יעקב יוסף". הינו שיוסף הלך בדרך אביו יעקב והיה עוסק גם פן לגיר גרים ולקרב נפשות הרחוקות... כמו שיעקב גיר גרים על-ידי עצם חכמתו שהיה יודע לעשות צמצומים כאלה עד שיוכל לרפאות החולים ביותר, כמו כן היה יוסף הצדיק עוסק בזה תמיד, פי יעקב מסר לו כל חכמתו, פי עקר החכמה הוא להכניס השגות אלקות בעולם להודיע לבני האדם גבורותיו וכו'. וזהו בחינת (שם) יוסף בן שבע עשרה שנה היה רועה את אחיו בצאן, רועה צאן זה בחינת מנהיג הדור שנקרא בכל מקום בשם רועה צאן. וזהו, "בן שבע עשרה שנה היה וכו'". שבע עשרה בגימטריא טוב כמוכא, הינו שיוסף היה טוב לכל והיה כלו טוב ועל-ידי זה היה יכול לקרב הכל, פי מצא בהגיוע שבגיוע נקודות טובות ועל-ידי זה קרבם להשם יתברך. וזהו (שם), "והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה וכו'". שהם בני השפחות, הם בחינת משפחות הירודות שבישראל שהיה מוריד את עצמו אליהם ביותר כדי לקרבם. ועל שם זה נקראים הרחוקים בני בלהה ובני זלפה, זה רמז שנגאחז בהם ביותר הבעל דבר וחילותיו שזהו בחינת בני בלהה, בחינת בלהות אתנך וכו' (יחזקאל כ"ח) ופרש רש"י שם, שדים, הינו חילות היצר הרע, שהם שדים וקלפות, שהם מבהלים ומבלבלים ומרשיעים את האדם. וזה בחינת בני זלפה, בחינת זלפה אחזתני מרשעים (תהלים קי"ט), פי חילות היצר הרע הם, בחינת בלהות וזלעפות וכל הנמשכים אחריהם נקראים בני בלהה ובני זלפה. והצדיק הגדול, בחינת יוסף, עוסק עמהם ומוריד את עצמו אליהם כדי לקרבם להשם יתברך. וזהו, "והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה וכו'". ופרש רש"י, שהיה עושה מעשה נערו וכו'. פי הצדיק האמת בעצם חכמתו מוריד את עצמו אליהם כל פה עד שנגדמה כאלו עושה מעשה נערו, פי מדבר עמהם שיחת חלין ואוכל ושותה עמהם ופעמים מטיל ומשחק עמהם וכל פונתו כדי לקרבם על-ידי זה להשם יתברך. וכמוכן בדרךיו ז"ל ככמה מקומות (ח"א סימן ס' ח"ב סימן ע"ח) כמה וכמה הצדיק מוריד את עצמו אל העולם שכל זה נחשב אצלו מעשה נערו, אבל פונתו רצויה להשם יתברך לבר בשביל לקרב הרחוקים מאד להשם יתברך שאי אפשר לקרבם פי אם על-ידי זה. וזהו בחינת והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה וכו' וכו' ל:

* * *

ספר בראשית פרק לו

(יב) ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו ותלך לאליפז את עמלק...

(כ) אלה בני שעיר החרי ישרי הארץ לוטן ושוכל וצבעון וענה... (כב) ...ואחות לוטן תמנע:

(מ) ואלה שמות אלופי עשו למשפחתם למקמתם בשמתם אלוף תמנע אלוף עלוה אלוף יתת:

רש"י על בראשית לו יב: ובדברי הימים מונה אותה בבניו של אליפז מלמד שבא על אשתו של שעיר ויצאה תמנע מביניהם וכשגדלה נעשית פילגשו וזהו ואחות לוטן תמנע ולא מנאה עם בני שעיר שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צט/ב

"אחות לוטן תמנע" מאי היא תמנע? בת מלכים הואי דכתיב "אלוף לוטן אלוף תמנע" וכל אלוף מלכותא בלא תאגא היא. בעיא לאיגיורי, באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה. הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו. אמרה, מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת. נפק מינה עמלק דצערניהו לישראל. מאי טעמא? דלא איבעי להו לרחקה.